

Nr 125.

Av herr **Johanson** i Norrköping m. fl., om utredning rörande rationellt ordnande av textil- och beklädnadsindustriens organisation m. m.

1. Den nuvarande starka bristen på arbetskraft synes göra sig särskilt märkbar inom textil- och beklädnadsindustrien. I pressen har uppgivits att enbart inom textilindustrien skulle för närvarande finnas ett underskott i fråga om arbetskraft på omkring 8 000 personer. Denna siffra bör jämföras med hela antalet inom textilindustrien sysselsatta arbetare, omkring 50 000. Att bristen på arbetskraft gör sig särskilt starkt gällande inom textil- och beklädnadsindustrien sammanhänger delvis med det traditionellt mycket stora inslaget av kvinnor i dessa industriers arbetsstyrka. Den nuvarande bristen på arbetskraft överhuvud taget är nämligen särskilt framträdande när det gäller kvinnlig arbetskraft. Det kan i detta sammanhang påpekas att enligt den utredning om arbetskraftsfrågan, som utförts inom industriens utredningsinstitut, föreligger det risk för att utvecklingen under de närmaste årtiondena kan bli den att tillgången på kvinnlig arbetskraft inom stadsnäringarna avtar i förhållande till tillgången på manlig arbetskraft. Arbetskraftsfrågan inom industrier med stor procent kvinnliga anställda skulle därmed ytterligare tillspetsas.

Inom textil- och beklädnadsindustrien råda i fråga om arbetskrafts- och sysselsättningsförhållandena även vissa andra särpräglade omständigheter, som förtjäna att uppmärksammas. Säsongmässiga växlingar i sysselsättningen förekomma sålunda av mera utpräglad styrka än i de flesta andra produktionsgrenar. En förhållandevis stark minskning i sysselsättningen brukar förekomma under mitten av året och i samband med julhelgen. Härigenom uppkommer vid båda dessa tidpunkter under året en mer eller mindre betydande arbetslöshet. Anmärkningsvärt är att medan för textilindustrien under åren före kriget endast en obetydlig minskning av sysselsättningen vid julhelgen förekom, ha under och efter kriget två »toppar» för arbetslösheten uppstått av ungefär samma karaktär, som finns för sko- och läderfacket och för beklädnadsfacket, churu allt fortfarande av mindre höjd än för de två senare facken. Olägenheterna för arbetarna av denna säsongmässiga arbetslöshet behöva inte särskilt understrykas.

Ett annat anmärkningsvärt förhållande inom textil- och beklädnadsindustrien är den stora omsättningen på arbetskraft. Inom Svenska textilarbetareförbundet med dess omkring 42 000 medlemmar uppgår omsättningen av med-

lemmar per år till inte mindre än omkring 8 000. Av Sveriges konfektionsindustriförbund har utförts en undersökning av sysselsättningsförhållandena inom denna industrigrupp under 1945 och då även antalet nyanställda. Vid 17 företag med ett sammanlagt arbetarantal av 5 161 personer uppgick antalet nyanställningar till 2 506 eller 48,5 procent av arbetsstyrkan. Denna starka omsättning av arbetskraft kan knappast vara i företagens intresse. På längre sikt torde den ej heller vara särskilt gynnsam för arbetarna. Dess förekomst vittnar om att förhållandena inom textil- och beklädnadsindustrin icke bedömas såsom särskilt gynnsamma av arbetarna.

2. Orsakerna till att bristen på arbetskraft är särskilt framträdande inom textil- och beklädnadsindustrin liksom till den starka omsättningen på arbetskraft inom dessa industrier äro givetvis flera. Den viktigaste orsaken torde emellertid vara löneförhållandena inom industrierna i fråga. Någon utförlig analys av löneförhållanden och löneutveckling inom textil- och beklädnadsindustrin kan ej ges i detta sammanhang. Här skall blott erinras om det bekanta faktum, att textil- och beklädnadsarbetarnas löner ligga förhållandevis lågt i förhållande till lönerna för andra arbetargrupper. En viss utjämning torde ha ägt rum under krigsåren i detta avseende, men denna utjämning har ännu icke fortskridit tillräckligt långt, och någon garanti finnes ej för att denna tendens skall bli bestående. Absolut sett bedömas även textil- och beklädnadsarbetarnas löner såsom låga och otillräckliga för att garantera en tillfredsställande materiell och kulturell standard.

Några siffror skola såsom illustration anföras ur senaste upplagan av Lönestatistisk årsbok (1944). I nedanstående tabell återges där upptagna genomsnittliga löneinkomsten per år (inkl. övertid, naturaförmåner o. d.) för olika grupper av arbetare inom textil- och beklädnadsindustrin.

	Män	Kvinnor	Minderåriga
<i>Textil- och beklädnadsindustri</i>	3 601	2 514	1 719
Spinnerier, väverier o. d.	3 517	2 457	1 797
Bomullsindustri	3 385	2 380	1 907
Linne-, hamp- och juteindustri	3 429	2 317	1 778
Ylleindustri	3 441	2 483	1 827
Trikåfabriker	3 776	2 558	1 701
Band-, gardin- och bindgarnsfabriker	3 682	2 483	1 675
Färgerier, blekerier och impregneringsfabriker..	3 346	2 412	1 733
Annan hithörande industri	4 102	2 423	1 834
Skrädderier och sömnadsfabriker	3 985	2 581	1 617
Hatt- och mössfabriker	4 122	2 546	—

Vid en jämförelse mellan medelförtjänsterna för arbetarna inom olika näringsgrenar år 1944, varvid medeltalet satts = 100, ha följande indextal an-

getts för de olika grenarna inom textil- och beklädnadsindustrien (hänsyn tagen till industriens olika lokalisering i dyrortshänseende).

Näringsgren	Män	Kvinnor
Hatt- och mössfabriker	99	96
»Annan» textilindustri	97	95
Skrädderier och sömnadsfabriker	94	99
Trikåfabriker	90	99
Band-, gardin- och bindgarnsfabriker	89	98
Linne-, hamp- och juteindustri	86	97
Ylleindustri	84	98
Bomullsindustri	83	96
Färgerier, blekerier m. m.	82	92

När det gäller manliga arbetare ligga medelförtjänsterna inom de näringsgrenar, som räknas till textil- och beklädnadsindustrien, enligt denna beräkning avsevärt under medeltalet. De manliga arbetarna inom ylleindustrien, bomullsindustrien samt färgerier, blekerier m. m. ha de lägsta indextalen av samtliga redovisade arbetargrupper inom industrien. Även när det gäller kvinnliga arbetare inom textil- och beklädnadsindustrien ligga medelförtjänsterna under genomsnittet, ehuru icke så lågt ned som för de manliga arbetarna inom samma industrier. Man bör emellertid här ihågkomma det låga löneläget överhuvud taget för de kvinnliga industriarbetarna, då det endast är kvinnornas medelförtjänster med vilka jämförelsen sker.

3. Varför är löneläget så relativt lågt inom textil- och beklädnadsindustrien? Beror det på förhållanden, som företagarna inom denna produktionsgren till äventyrs icke kunna råda över, eller beror det på andra orsaker, såsom höga vinster, låg effektivitet och en efterbliven organisation av industrien? Dessa frågeställningar intressera i högsta grad textil- och beklädnadsindustriens arbetare, men äro också av stort intresse för samhället som helhet.

Inom industriens utredningsinstitut har under de senaste åren genomförts en undersökning av vissa förhållanden inom den svenska textil- och beklädnadsindustrien, vilken nyligen publicerats (Folke Kristensson: Studier i svenska textila industriers struktur). De ovan antydda frågeställningarna ha emellertid icke ställts till besvarande i denna utredning, trots att de utgöra en väsentlig del av det uppställda temat. Även i övrigt ha viktiga frågor utelämnats, vilkas klagörande är väsentligt för ett bedömande av textil- och beklädnadsindustrien i dess helhet. Kristenssons bok innehåller emellertid, trots de antydda begränsningarna, en mängd sakmaterial som är av intresse i detta sammanhang. Ett kortfattat referat skall därför ges av vissa av undersökningens huvudresultat.

Undersökningen omfattar icke endast textilindustrien i egentlig mening, d. v. s. ylle-, bomulls- och triksåindustrierna, utan även konfektions- och söm-

nadsindustrien, för vilka samtliga branscher i fortsättningen beteckningen de textila industrierna användes. För man till textilbranschen utom produktionen även distributionen räknade denna vid slutet av 1930-talet — alltså såväl industri som hantverk och handel — ungefär 150 000 heltidssysselsatta personer. Värdet av de inom landet industriellt tillverkade textila färdigvarorna var av storleksordningen drygt en halv miljard kr. årligen i fabrikspriser räknat. Årsvärdet av importen av textila färdigvaror uppgick till ungefär en femtedel därav. Konsumtionen av textila beklädnadsvaror hade uppnått ett värde av ca en miljard kr. om året, vartill kom en icke obetydlig konsumtion av textila heminredningsartiklar. 1 100 industriföretag med vardera minst 10 och med inalles 90 000 personer sysselsatta (förutom cirka 15 000 hemarbetare) samt i runt tal 25 000 personer i hantverket bedrev tillverkning av textilvaror i någon form. Antalet sysselsatta personer inom de textila industrierna var ungefär en sjundedel av samtliga i industrien sysselsatta.

Konsumtionsvolymen för textilvaror (konsumtionsvärde vid oförändrade priser) steg under 1930-talet med drygt fyrtio procent, något mera för heminredningsartiklar, något mindre för beklädnadsvaror. Den inhemska produktionen ökade i genomsnitt ungefär lika mycket. Produktionsstegringen var störst för textilvaror av syntetiska fibrer. Tillverkningen av konfektionsvaror fördubblades.

Enligt Kristenssons undersökningar skulle konsumtionen av beklädnadsvaror vid oförändrade relativa priser på dessa komma att öka proportionellt med stegringen av privatpersoners inkomster minus direkta skatter. En förändring av priserna på textilbeklädnadsvaror i förhållande till priserna på andra konsumtionsvaror synes medföra en relativt sett lika stor förändring av den textila beklädnadskonsumtionen, ehuru i motsatt riktning.

Före kriget uppgingo hushållsutgifterna för kläder till en tiondel av hushållets sammanlagda inkomster minus direkta skatter i alla inkomstlägen till och med 8 000 kronor och för alla undersökta typer av hushåll. Vid högre inkomster synes beklädnadsutgifternas andel av inkomsterna minska. Kristensson förutsätter på lång sikt en fortsatt stegring av realinkomsterna och samtidigt en sänkning av textilvarupriserna i förhållande till övriga konsumtionsvarupriser, varför han räknar med en fortsättning av den ökning av textilvarukonsumtionen, som ägde rum under 1930-talet, även om ändringarna i befolkningens ålderssammansättning torde innebära en tendens i motsatt riktning.

4. Antalet personer, uttryckt i antalet heltidssysselsatta, som sälja textilvaror direkt till allmänheten, beräknas före kriget ha varit 50 000. Distributionen drar inom textilbranschen relativt stora kostnader. Kristensson beräknar sålunda, att för textilvaror avsedda för beklädnadsändamål förädlingskostnaderna (totala tillverkningskostnaderna minus råvarukostnaderna) äro av ungefär samma storleksordning som de totala distributionskostnaderna.

Av i utredningen publicerade diagram framgår för två varuslag, ylleväv-

nader och bomullsvävnader, den andel i färdigvarornas detaljhandelspris som faller på de olika tillverknings- och distributionsleden. Råvaran drog mellan $1/4$ och $1/5$ av hela kostnaden, gross- och detaljhandelsdistributionen i bägge fallen drygt $1/3$ och distributionen från fabriken omkring $1/33$. Återstoden eller likaså drygt $1/3$ utgjordes av förädlingskostnader av olika slag.

Kristensson har även utfört en uppskattning av arbetslönernas genomsnittliga andel av de totala förädlingskostnaderna (d. v. s. tillverkningskostnader minus råvarukostnader). Denna andel säges vara följande inom olika textila industrier vid slutet av 1930-talet:

Bomullsspinnerier mellan en tredjedel och hälften.

Bomullsväverier ungefär en tredjedel.

Ullspinnerier närmare hälften.

Ylleväverier ungefär en fjärdedel.

Trikåfabriker ungefär hälften.

Sömnadsfabriker ungefär hälften.

En jämförelse mellan dessa relationstal och de förut angivna för förädlingskostnadernas andel av detaljhandelspriset visar att arbetslönerna när det gäller yllevävnader utgöra mindre än 10 procent och när det gäller bomullsvävnader mindre än 15 procent av priset på den färdiga varan i detaljhandeln. Detta är en slutsats som icke drages i den refererade utredningen men som är av största intresse för textilarbetarna i deras kamp för högre arbetslöner.

5. I den svenska textilindustrin förekommer ofta kombination av ett flertal produktionsled i samma företag. Den vertikala integrationen — kombinationen av flera produktionsled i samma förädlingskedja — är delvis mycket långt driven, ofta betydligt längre än vad som är vanligt i utlandet. De stora företagen inom ylle- och bomullsindustrin omfatta exempelvis alla tillverkningsled från råvaran fram till den färdiga vävnaden och svara för den vida större delen av totalproduktionen. Dessa kombinerade företag äro stora även i ett produktionsled räknat. Integration, ehuru vanligen i lösa former, säges troligen förekomma i ganska stor utsträckning också mellan dels konfektionsfabriker och grosshandel och dels konfektionsfabriker och detaljhandel.

Produktionen inom de textila industrierna är i hög grad koncentrerad till ett litet antal företag trots det i och för sig stora antalet existerande företag. Detta framgår av diagram i utredningen, där de nio största företagen inom varje bransch grupperats tre och tre samt återstående företag sammanslagits till en grupp. För var och en av dessa grupper anges i diagrammet företagens antal. Varje grupps andel av produktionen kan avläsas på en skala.

De stora företagen dominera mest bland ylle- och bomullsväverier, de största företagen relativt starkast bland de senare. Inom gruppen ylleväverier ha de nio största företagen tillsammans omkring 70 procent av hela produktionen, medan 49 företag dela återstoden. Inom gruppen bomullsväverier ha de nio

största företagen tillsammans nära 80 procent av hela produktionen, medan 35 företag få dela återstoden. De tre största företagen ha tillsammans inte mindre än nära 50 procent av hela produktionen. Betydelsen av de stora företagen är ungefär densamma för ullspinnerier, bomullsspinnerier och trikåfabriker. Inom dessa tre grupper ha de nio största företagen 50—65 procent av hela produktionen, medan bland ullspinnerierna 54, bland bomullsspinnerierna 16 och bland trikåfabrikerna 149 företag få dela återstoden av produktionen. De tre största företagen ha inom dessa tre branscher 30—40 procent av hela produktionen. Inom konfektionsindustrien üro däremot de stora företagen icke så betydande. De nio största företagen ha dock nära 50 procent av hela produktionen, medan 18 företag dela återstoden.

6. Produktionen per arbetartimme växer i allmänhet med stigande företagsstorlek. Samtidigt växer också vanligen tillverkningsseriernas längd. Med växande företagsstorlek följa emellertid icke sällan även andra fördelar av stordriften, såsom bättre möjligheter att utnyttja teknisk expertis, större kombinationsmöjligheter i fråga om maskiner etc.

För samtliga undersökta grupper av företag utom ylleväverier har en (ofta starkt) stigande produktion per arbetartimme kunnat konstateras vid stigande företagsstorlek samtidigt som produktionsserierna förlängas.

Undersöker man utvecklingen av produktionen per arbetartimme under 1930-talet visar det sig att denna ökat avsevärt: tillverkningen av bomullsgarn med drygt en fjärdedel, av bomullsvävnader med hälften, av ullgarn med en fjärdedel och av yllevävnader med en tredjedel, allt i vikt räknat. Genom att garnerna i genomsnitt blivit finare och vävnaderna blivit lättare har den produktiva prestationen stigit icke obetydligt mera än vad produktionsökningen i vikt räknat ger vid handen.

I fråga om yllevävnader har exempelvis genomsnittsvikten per meter enligt uppskattning av fackmän minskat med en femtedel. Produktionen per arbetartimme, i meter räknat, synes därför ha ökat med ungefär hälften. Även inom trikå- och konfektionsindustrierna har produktionen per arbetartimme stigit, ehuru enligt Kristenssons uppfattning icke lika mycket som i bomulls- och ylleindustrierna.

Hur ha arbetslönerna utvecklats i jämförelse med de ovan angivna relationstalen för produktionen per arbetartimme? Det är en fråga, vilken, såsom redan påpekats, icke toges upp till diskussion i Kristenssons undersökning. Här skola endast i korthet, utan att frågeställningen närmare utvecklas, några siffror anföras ur socialstyrelsens lönestatistik. Enligt denna steg den genomsnittliga årslönen i kronor räknat inom textil- och beklädnadsindustrien med 18 procent mellan 1929 och 1939. Vid spinnerier, väverier o. d. var löneökningen under samma tidsperiod för manliga arbetare 17 procent och för kvinnliga 21 procent. Vid skrädderier och sömnadsfabriker sjönk lönen för manliga arbetare med 4 procent och steg för kvinnliga med 9 procent. Det finns som

synes en bred klyfta mellan talen för utvecklingen av produktionen per arbetartimme och för utvecklingen av arbetslönerna. Arbetarnas andel av produktionsresultatet har minskat.

7. Såsom redan anmärkts har i den av industriens utredningsinstitut publicerade utredningen om den svenska textil- och beklädnadsindustriens struktur icke tagits upp till besvarande den viktiga frågan om orsakerna till den låga lönenivån för arbetarna inom dessa produktionsgrenar. Icke heller har någon speciell behandling ägnats sysselsättningsfrågorna, trots att dessa, såsom inledningsvis påtalades, uppvisa vissa säregenheter inom industrierna i fråga. Industriens »bärkraft», d. v. s. dess vinstförhållanden m. m., har heller icke undersökts. Frågan om arbetslönernas storlek och utveckling, absolut och i förhållande till produktiviteten etc., hör också till det som utelämnats.

Vi anse tiden vara mogen för en förutsättningslös utredning av förhållandena inom textil- och beklädnadsindustrien, som till undersökning upptar alla de existerande problemen inom denna produktionsgren. Rätt organ för en sådan utredning är en av regeringen tillsatt kommitté med representanter för statsmakterna, arbetarna och företagen inom de berörda branscherna samt vetenskaplig expertis. En sådan utredning kunde i vissa delar anknyta till det material, som framlagts i den här refererade undersökningen, men den skulle vidga frågeställningen, så att de ur arbetarnas och samhällets synpunkt väsentliga problemen ingående belystes.

Bland de frågor, som en dylik utredning borde uppta till behandling, kunna nämnas följande. Är textil- och beklädnadsindustriens nuvarande organisation, struktur och lokalisering den ur hela samhällets synpunkt mest rationella? Skulle startandet av statliga konkurrensindustrier inom textil- och beklädnadsindustrien eller förstärkande av de hit hörande produktionsgrenarna kunna garantera arbetarna högre löner och sänka färdigvarornas priser till båtnad för konsumenterna? Vilka äro orsakerna till det låga löneläget inom textil- och beklädnadsindustrien, och vilka åtgärder böra vidtagas för att ge de där sysselsatta arbetarna en bättre utkomst? Hur skall principen om lika lön för lika prestation kunna förverkligas inom textil- och beklädnadsindustrien, så att de kvinnliga arbetarnas löneställning förbättras? Vilka åtgärder äro i övrigt nödvändiga för att ge arbetarna inom textil- och beklädnadsindustrien bättre förhållanden, så att industriens behov av arbetskraft kan fyllas? Hur skall man kunna komma till rätta med de starka säsongvariationerna i sysselsättning inom textil- och beklädnadsindustrien? Vilka åtgärder kunna vidtagas från samhällets sida för att få till stånd en sänkning av priserna på textila produkter, så att befolkningen kan öka sin konsumtion av dessa varor? Är det nuvarande tullskyddet för textila produkter rationellt ur samhällets och konsumenternas synpunkt, eller borde vissa förändringar vidtagas i fråga om tullskyddet, detta eventuellt helt slopas? Skulle startandet av in-

dustrier inom textil- och beklädnadsbranschen i de norrländska länen vara till nytta för behovsförsörjningen och sysselsättningen i dessa län och i hela landet? Skulle en utbyggnad av vissa led i den inhemska textil- och beklädnadsindustrin, exempelvis i fråga om spinneriernas kapacitet, vara till fördel för folkförsörjningen? Är distributionen av de textila produkterna rationellt ordnad, eller skulle en minskning av de nuvarande höga distributionskostnaderna kunna åstadkommas genom olika åtgärder från samhällets sida?

Med åberopande av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning om den ur samhällets synpunkt mest rationella ordningen av textil- och beklädnadsindustriens organisation, struktur och lokalisering liksom också av distributionsapparaten för dessa varor, varvid jämväl sysselsättnings-, löne- och prisfrågorna inom branschen undersökas.

Stockholm i januari 1947.

Harald Johanson.

Gösta Kempe.

Erik Jansson.

Axel Nordström.

Gunnar Adolfsson.

S. Rönn-Christiansson.

O. F. Persson.

Fritjof Lager.

Gerda Linderot.
